

otvoren i novijim smjerovima i perspektivama. Sve je izneseno vrlo jezgrovito. Posebice ga preporučamo svećenicima i katehetama. Može im odlično poslužiti za brzu i temeljnu orijentaciju u moralnoj problematici, uz mogućnosti i upute i za dublji studij.

M. Valković

HANS KÖHLER, *Ethik nach den Prinzipien evangelischer Theologie*, Verlag A. Pustet, München 1975., str. 260.

U današnjem crkvenom ozračju sve se više nameće potreba ekumenskog dijaloga i na etičkom polju, osobito što se tiče protestanata. Zeleno svjetlo dao je i Drugi vatikanski sabor kad je izričito rekao kako »može započeti ekumenski dijalog o moralnoj primjeni evanđelja« (Dekret o ekumenizmu, br. 23). Posljednjih godina suradnja je na ovom području veoma živa.

Köhlerova knjiga o »etici prema načelima evangeličke teologije« ne ide za tim da uspoređuje protestantsko i katoličko učenje o moralnim ili etičkim pitanjima. Tko želi takve usporedbe, može ih naći drugdje, npr. kod R. Mehl, *Ethique catholique et éthique protestante* (Paris-Neuchâtel 1972) ili, u pomalo starijem duhu, kod P. Palazzini, *Morale cattolica e morale protestante* (Roma 1961). Köhleru je stalo do toga da na pozitivan način dade pregled etičke problematike s protestantskog stajališta, koliko je to moguće na malom prostoru od 260 stranica. Stoga dobro dolazi i katolicima da bolje upoznaju protestantski pristup moralnim pitanjima. Simptomatično je da knjiga izlazi kao izdanje poznate katoličke izdavačke kuće A. Pustet.

Autor u svom djelu pregledno i zaokruženo iznosi protestantsku etičku misao. Pri tom upada u oči veliko podudaranje u mnogim pitanjima i s katoličkim učenjem, barem kako se ono iznosi danas u moralnoj teologiji. Prema Köhlerovu izlaganju dodirne točke su mnogo veće negoli bi se na prvi pogled reklo. Dakako da ima i drukčijih naglasaka (opravdanje, zakon,

Luthерово »simul iustus et peccator« itd.), ali i tu razlike kao da su manje negoli se drugdje znaju iznositi.

Teškoće u kojima se danas nalazi kršćanska etika dadu se prebroditi — po autorovu mišljenju — ako se ona utemelji trinitarno. To je tenor cijele knjige pa je korisno navesti ovaj oduži citat:

»Kršćanska je vjera određena trinitarno. Ona poznaje bitak kao stvorenje i kao mogući promašaj slobode. Ona zna za mogućnost načelne promjene u oproštenju krivnje. To je njezino iskustvo ljubavi — agape, sveobuhvatne Božje ljubavi, koju susreće u Kristu kao u činu. U ovom odnosu prema ljubavi i prema njezinu ostvarenju u povijesti Isusa Krista izraženo je pravo načelo. Ali to ne isključuje povijesnu situaciju. Nasuprot, po vjeri u Duha Svetoga kršćanin zna da je uvijek iznova stavljen u slobodu i odgovornost. Njegova vjera nije heteronomna, jer prihvaćajući ljubav ona se pokazuje slobodnom. Ali ona nije ni autonomna, kao da bi ona postavljala načelo. Ona je teonomna. Božje se božanstvo pokazuje u tome da daje mogućnosti, a ne da ih uzima, da daje mjesta odlukama, ali i da ih stavlja u odgovornost. Ovo načelno razmišljanje određuje građu ove knjige« (str. 10).

Ovo trinitarno poimanje kršćanskog čudoređa sasvim je opravdano. Ako je Bog trojedin, tada i sve stvoreno nosi trojstveni pečat, tada će se to očitovati i u moralnom djelovanju čovjeka. Ma koliko načelno ovaj pristup bio ispravan, drugo je pitanje da li se grada dade tako rasporediti da bi trojstveno načelo bilo mjerodavno. Köhler je naime, osim uvodnih i zaključnih poglavlja, ovako rasporedio gradivo: »etika u znaku stvaranja« (II. pogl.); »etika u znaku otkupljenja« (III. pogl.) i »etika pod vodstvom Duha Svetoga« (IV. pogl.). Budući da knjiga ne poznaje podjele na opću i posebnu ili specijalnu etiku, teškoće dolaze kad se žele rasporediti pojedina područja morala. Tako nije jasno zašto su neki naslovi u III. poglavlju (kad je riječ o tehnicima, znanosti, naravi, umjetnosti) a ne u IV. (gdje se, uz ostalo, govori o

etičkim dimenzijama gospodarstva, politike, vlasti) ili obratno. Čini se da nije moguće uvjerljivo rasporediti čitavo gradivo samo na temelju jednog formalnog principa.

Inače knjiga je živo napisana, u dodiru s raznim strujanjima današnjeg vremena. Solidna je i ozbiljna. Ide za objektivnim i univerzalnim utemeljenjem morala. Interesantno je kako prikazuje univerzalnost morala: »Čovjek se prisjeća da mora opstojati univerzalni etos, ako se hoće da ljudska zajednica dugo traje. Što taj etos nije prisutan, ne mijenja ništa na nužnosti ovog postulata. Time se samo pokazuje da nešto u svijetu nije u redu, ali da bi na temelju stvoriteljske volje Božje trebalo biti« (str. 64).

Knjiga je podesna za one koji u današnjoj ekumenskoj situaciji žele bolje upoznati moralnu nauku protestantizma, barem u nekim njegovim tokovima, ali dakako uz pretpostavku zrelog pristupa i kritičkog osvrta.

M. Valković

JOHANNES H. EMMINGHAUS, Die Messe. Wesen-Gestalt-Vollzug. Schriften des Pius-Parsch-Instituts, Klosterneuburg, svezak 1, Österreichisches Katholisches Bibelwerk, Klosterneuburg 1976, strana 302.

J. H. Emminghaus je stručnjak za kršćansku arheologiju, kršćansku ikonografiju, liturgiju i gradnju crkava. Predaje liturgijsku znanost na katoličkom teološkom fakultetu Sveučilišta u Beču. Prethodno je predavao u Münsteru i u Bochumu (gdje je godine 1916. rođen).

Pisac je knjigu posvetio ocu Piju Parschu (1884—1954) koji se između dva rata prvi borio za obnovu liturgije osobito euharistijskog slavlja i za nacionalni jezik u euharistiji. On je u Klosterneuburgu još prije rata slavio euharistiju »versus populum« i na način kako bi je trebalo slaviti i kako ju je u dobroj mjeri obnovio Drugi vatikanski sabor. Pius Parsch bijaše preteča liturgijske obnove. Svojim djelima o misi i o liturgij-

skoj godini poznat je širokom krugu starijih svećenika, pretpostavljam, i u našoj domovini.

Pisac je bio ponukan upravo radom Pija Parscha i njegovom knjigom »Messerkklärung« (1934.) koju je htio preraditi. Ali poslije liturgijske obnove koju je poduzeo Drugi vatikanski sabor više nije bilo moguće preradivati Parschovo djelo o tumačenju mise, pa je pisac nadahnut duhom i smjernicama Pija Parscha pružio novo tumačenje mise.

Euharistija je izvor, središte i vrhunac sveg crkvenog života (usp. LG 11). Zato i nije nikakvo čudo da se mnogi osobito zanimamo za to središte i za taj vrhunac našeg života. O tumačenju mise mnogo se pisalo i prije Drugog vatikanskog sabora. Već se dugo prije Sabora osjećala potreba i želja da se obnovi euharistijsko slavlje koje je strogim propisima »missae tridentinae« (od godine 1570) bilo vjernicima i nedostupno i nerazumljivo i, u velikoj mjeri, neučinkovito. Obnova mise Ivana XXIII nije donijela — kako neki pokušavaju misliti — »novu« misu koja s prijašnjom ne bi imala veze ili bi s njom bila u »slaboju« vezi. Zahvaljujući novijim studijama o misi (osobito J. A. Jungmann) i o povijesti oblika slavljenja mise, Sabor je mogao poštivati dugi povijesni razvoj euharistijskog slavlja i obnovu mise uklopiti upravo u taj dugi povijesni razvoj. Tako je ta obnova mise jedna od mnogih obnova poduzetih kroz povijest kršćanstva. I ovaj naš suvremeni oblik euharistijskog slavlja jednako je čvrsto vezan uz tradiciju euharistijskog slavljenja kao što je to bio oblik »missae tridentinae«. Da bismo ispravno shvatili današnju obnovu euharistijskog slavlja potrebno je slijediti povijest raznih oblika euharistijskog slavlja kroz stoljeća kršćanstva. A to upravo pokušava pisac u ovom izvrsnom djelu. Pisac u prvom dijelu knjige prikazuje povijest temeljne strukture i mijenjanja misnog slavlja kroz vjekove (33—150), sve od apostolskih vremena pa do liturgijske obnove Drugog vatikanskog sabora.

Polazište za obnovu euharistijskog slavlja ne bijaše neko puko